Eduskunnan Tulevaisuusvaliokunnalle
Asia: O 5/2019 vp TuV selvityshankkeet 2019–2023
Asiantuntijalausunto, Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto r.y.

Digihyvinvointi perheissä – Suomi hyvin käytetyn ajan mallimaaksi
Tutkimusprofessori Anna Rotkirch ja työryhmä

Ehdotukset tiiviisti

1. Inhimillinen pääoma kuuluu tulevaisuudessa väestöpolitiikan ytimeen niin digitalisaation, Suomen nopeasti ikääntyvän väestörakenteen kuin ilmastonmuutoksen hallitsemiseksi. Ehdotamme, että *kestävä väestönkehitys* nostetaan Rinteen hallituksen tulevaisuusselonteon teemaksi. Pyrkimyksessä kohti kestävää väestönkehitystä tarvitaan tietoa ja näkemystä *digitalisaation haltuunotosta inhimillisen pääoman vaalimiseksi*.
2. Digitalisaation haitat kasaantuvat haavoittuville väestöryhmille, ns. *digitaalinen eriarvoisuus 2.0.* Ehdotamme, että arjen digitalisaation eriarvoisuutta lisääviä vaikutuksia tulee jatkossa paremmin tunnistaa ja torjua yhteiskunnallisella tasolla. Tässä yhteydessä olisi kansalaisten ja yhteisöllisyyden suojelemiseksi pohdittava *sosiaalisen median alustoilta perittävää kansallista veroa*. Verolla voidaan edistää koulutusta, valistusta ja medialukutaitoa sekä tutkimukseen perustuvia toimenpiteitä digitalisaation hyötyjen maksimoimiseksi ja haittojen minimoimiseksi.

Taustaa ehdotuksille

Väestöpolitiikka ja inhimillinen pääoma
Vanhasen hallituksen Tulevaisuusselonteko väestönkehityksestä vuodelta 2003 on vanhentunut Suomen 2010-luvulla dramaattisesti muuttuneen väestörakenteen vuoksi. Syntyvyyden laskun myötä Suomesta on tullut alhaisen syntyvyyden ja nopeasti ikääntyvän väestön maa, ”Euroopan uusi Japani”. Olemme globaalin väestönmuutoksen eturintamassa, johon sisältyy haasteiden lisäksi myös mahdollisuuksia.

Digitalisaatio, nopeasti ikääntyvä väestömme ja ilmastonmuutos edellyttävät *kokonaisvaltaista väestöpoliittista näkemystä*. Siihen kuuluu perinteinen väestöpolitiikka, eli ymmärrys syntyvyyden, ikääntymisen ja kuolleisuuden ja maasta-/maahanmuutto sekä sisäisen muuttoliikkeen yhteisvaikutuksista. Uutena työkaluna siihen kuuluu myös keskeisesti kansallisen inhimillisen pääoman vaaliminen ja kehittäminen. Johtavat väestötietelijät korostavatkin nyt, että inhimillisen pääoman kehittäminen ei kosketa vain kehittyviä ja köyhiä maita, kuten on pitkään ajateltu (Lutz ym. 2019).

Aivan kuten yritykset panostavat yhä enemmän HR-johtamiseen, myös valtion tulisi vaalia kokonaisvaltaista väestöpolitiikkaa, jossa seurataan eri väestöryhmien kokoonpanoa iän, sukupuolen ja koulutuksen, mutta myös elämänpituisen koulutuksen, työelämäosallisuuden, terveyden ja onnellisuuden kannalta. Esimerkiksi väestöllistä huoltosuhdetta tarkastellaan tuoreimmassa Suomen väestöennusteessa perinteiseen tapaan pelkästään suhteessa ikään, ottamatta huomioon tosiallista työllisyysastetta, huoltosuhdetta, elinajanodotetta ja muita väestöllisiä mittareita, ja joita tulisi jatkossa kehittää sisältämään myös työllisyyttä, terveyttä ja onnellisuutta koskevia tekijöitä (mm. Lutz ym. 2018).

Koulutus ja hyvinvointi nostavat työllisyyttä ja osallisuutta, sen lisäksi ne vahvistavat yhteisöjen kykyä sietää ja ottaa haltuun ilmaston ja ympäristön muutoksia. Uuden Seelannin tapa korvata BKT:n mittareita väestön onnellisuuden mittareilla on esimerkki tästä uudesta ajattelusta (Scully 2019).

Digitaalinen hyvinvointi ja digitaalinen eriarvoisuus 2.0

Inhimillisen pääoman kehittäminen edellyttää digitalisaation mahdollisuuksien ja haasteiden haltuunottoa. 2000-luvun alussa korostettiin yhdenvertaista pääsyä digitaalisiin palveluihin. Suomi oli tässä kansainvälinen edelläkävijä, esimerkiksi internet-yhteyksien ja älypuhelinten käyttöaste on kansainvälisesti hyvin korkea (ESS 2016; SVT). Pääsy nettiin ja digitaalisiin palveluihin on kuitenkin vasta ensimmäinen askel digitaalisen eriarvoisuuden torjumiseksi.

Digitaalinen hyvinvointi on tuore käsite, joka viittaa arjen teknologian haltuunottoon osana merkityksellistä ja tasapainoista elämää. Mobiililaitteet voivat vahvistaa perhesiteitä ja yhteydenpitoa sekä tarjota kätevää tietoa, vertaistukea ja ammattilaisten tukea (Campbell & Ling 2017; Kamenetz 2018). Digilaitteiden runsas käyttö voi myös heikentää sosiaalisten vuorovaikutusten laatua, häivyttää työn ja yksityiselämän rajaa ja levittää haitallisia tapoja (e.g. Lee ym. 2014; Oulasvirta ym. 2012; Kildare & Middlemiss 2017).

Digitaaliseen hyvinvointiin kuuluu ymmärrys psyykkisestä, sosiaalisesta sekä fyysisestä hyvinvoinnista medioituneessa arjessa. Siihen liittyvät niin itsesäätelyn, yksityisyyden kuin ajanhallinnan kysymykset sekä mediavälitteisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden ominaislaadun ymmärtäminen, ergonomia, ja lepo. Digitaaliseen hyvinvointiin liittyy myös laajempi median käyttöön liittyvien sosiaalisten normien ja käytäntöjen ymmärtäminen (Huhtanen & Sillanpää 2018).

Digitaalista hyvinvointia haastaa *digitaalinen eriarvoisuus 2.0* (second-order digital divide). Tuopre käsite viittaa siihen, että *eri väestöryhmät kohtaavat digitalisaation edut ja haitat erilailla.* Eriarvoisuus syntyy eriävistä käyttötavoista ja valmiuksista hyötyä teknologiasta. Esimerkiksi on näyttöä siitä, että koulutettujen vanhempien lapset voivat hyötyä enemmän vapaa-ajan ruutuajasta, ja samalla ruutuajan haitat kasautuvat vähemmän koulutettujen vanhempien lapsille (Camerini ym. 2018; Määttä ym. 2017; Nikken ym. 2018; Przybylski ym. 2019).

Teknologiayritysten verotusta koskevia aloitteita

Suomessa on toistaiseksi pohdittu hyvin vähän arjen teknologiaan liittyviä haasteita ja niiden haltuun ottoa. Yhteiskunta on vasta heräämässä tarpeeseen kehittää suosituksia, oppaita ja työvälineitä

sosiaalisten suhteiden tukemiseksi medioituneessa arjessa; Ruotsin strategia vanhemmuuden tukemiseksi kuuluu tässä kansainvälisiin edelläkävijöihin (Regeringskansliet 2018).

Tarvitaan yhteiskunnallisia ohjeita ja rakenteita digitaalisen hyvinvoinnin lisäämiseksi yhdenvertaisesti koko väestössä. Suomi tunnetaan maailmalla onnellisten ihmisten maana, joka on globaalien tilastojen kärjessä niin informaatioteknologisten valmiuksiensa kuin perheiden ja lasten hyvinvointia koskevilla saavutuksillaan. Panostamalla perheiden digitaaliseen hyvinvointiin voimme yhdistää "teknisen" ja "pehmeän" osaamisemme.

Tähän tarvittavia resursseja voi saada teknologiayritysten veroista. Vastaavia aloitteita on tehty mm. Saksassa, Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa. Iso-Britanniassa on mm. esitetty seuraavia toimenpiteitä:

- Hallituksessa ehdotettu 2 % 'digital services tax', joka menisi valtion kassaan
- Alahuoneen ehdotuksessa sosiaalisen median alustoilta perittävällä verolla edistettäisiin koulutusta, valistusta ja medialukutaitoa
- Iso-Britannian konservatiivipuolueen ehdotuksessa sosiaalisen median -verolla rahoitetaan some-haittojen vastaista työtä
- London School of Economics teknologiakomitea suosittaa verkkoalustojen verotuksella tuettavaa journalismin laadunvalvontaa ja -edistämistä vastatoimena disinformaatiokriisille
- Ajatushautomo Doteveryone suosittaa teknologia-alan verotusta kuluttajasuojaa tukeviin valistus- ja viranomaistoimiin
- Ylilääkärit suosittavat 0.5 % veroa some-yritysten voitoille, joilla rahoitetaan tutkimukseen perustuvia toimenpiteitä some-haittojen vähentämiseksi.

Digihyvinvointi perheissä -hanke

"Digihyvinvointi perheissä – Suomi hyvin käytetyn ajan mallimaaksi" -hanke luo kansallista tietopohjaa ja valtakunnallista mallia digitaalisen hyvinvoinnin kehittämisestä eri perhesuhteissa ja elämänvaiheissa. Hanke on Valtioneuvoston Selvitys- ja tutkimushanke ja se tehdään Väestöliitossa yhteistyössä Mediakasvatusseuran ja Demos Helsingin kanssa 2019–2020. Haluamme

- antaa empiiriseen tutkimukseen perustuvan kuvan arjen digitalisoitumisen tilasta ja vaikutuksista perhesuhteisiin
- tuottaa tutkittuun tietoon perustuvia aineistoja ja työvälineitä perhesuhteiden ja digitalisaation toimivaan yhdistämiseen.
- laatia sidosryhmien kanssa kansallisen tiekartan siihen, miten Suomi voisi olla digitaalisen hyvinvoinnin mallimaa.

Viitteet

Camerini, A-L., P. J. Schulz, &A-M. Jeannet. (2018). The Social Inequalities of Internet Access, Its Use, and the Impact on Children's Academic Performance: Evidence from a Longitudinal Study in Switzerland. *New Media & Society* 20 (7): 2489–2508.

Campbell, S. W., & R. Ling (2017). Mobile communication: Bringing us together and tearing us apart. In *Mobile Communication* (pp. 11-26). Routledge.

European Social Survey (ESS) (2016) https://www.europeansocialsurvey.org/

Huhtanen, E. & L. Sillanpää. (2018). Sä kuulut päivään jokaiseen – siksi tarvitaan digihyvinvointia. mediakasvatus.fi/puheenvuoro/2018/10/

Kamenetz, A. (2018) *The Art of Screen Time*. *How Your Family Can Balance Digital Media and Real Life.* New York: Public Affairs.

Kildare, C. A., & Middlemiss, W. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A literature review. *Computers in Human Behavior*, *75*, 579–593.

Koponen, Leppänen, Lätti, …, & Rantanen (2017) *The Nordic Digital Promise: Four Theses on a Hyperconnected Society*. Demos Helsinki, Helsinki.

Lee, Y. K., Chang, C. T., Lin, Y., & Cheng, Z. H. (2014). The dark side of smartphone usage: Psychological traits, compulsive behavior and technostress. *Computers in Human Behavior*, *31*, 373–383.

Lutz, W., Cuaresma, J. C., Kebede, E., Prskawetz, A., Sanderson, W. C., & Striessnig, E. (2019). Education rather than age structure brings demographic dividend. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *116*(26), 12798–12803.

Lutz, W., Lijadi, A. A., Striessnig, E., Dimitrova, A., & Caldeira Brant de Souza Lima, M. (2018). Years of Good Life (YoGL): A new indicator for assessing sustainable progress. IIASA working paper 18:07.

Määttä, S., R. Kaukonen, H. Vepsäläinen (…), & E. Roos. (2017). The mediating role of the home environment in relation to parental educational level and preschool children's screen time: A cross-sectional study. *BMC Public Health* 17 (1): 688.

Nikken, P., & S. J. Opree. (2018). Guiding Young Children's Digital Media Use: SES-Differences in Mediation Concerns and Competence. *Journal of Child and Family Studies* 27 (6): 1844–57.

Przybylski, A. K., & N. Weinstein. (2019). Digital screen time limits and young children's psychological well-being: Evidence from a population-based study. *Child Development* 90 (1): e56–65.

Regeringskansliet (2018) Ny strategi för att stötta föräldrar i föräldraskapet. Pressmeddelande, september.

Scully, R. (2019) New Zealand wants to make people happy, not rich - will it work? New Scientist 31.5.2019.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus